

HIGIEN'A SI SCOL'A.

FOIA

pentru

Sanetate, Educatiune si Instructiune.

1876.

Nr. 8.

Ese odata in septemana joiã. Pretiulu in Monarchia:
4 fl. pe 1 anu, 2 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu, 1 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. —
Pentru strainatate 6 fl. pe 1 anu, 3 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu si
2 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. Pentru inserate 6 er. de siru si tacsã
erariale de 30 er. pentru un'a data.

Anulu antaiú
1 Augustu.

Votiv'a tabla.

Suntu medicamentele pentru cei sanetosi sanetose? Aflamune bine si remanemu noi sanetosi, candu ne ospatamu cu sarea lui Glauber, cu camforu, cu matraguna si cu alte asemené delicatése? Sane nu remanemu, daru ne bolnavimu de ele, si totusi sau muncitu omintiepti si invetiati din seculi cu tota agerimea spiritului seu a unu intielesu, in absurditate fara cá se ajunga la altu scopu, de catu atatu ei, catu si confesionarii loru se se afe in necontentita contradicciuni disputa, si ca acest'a se laude pana la ceriu, ce acela lapada cá netrebnicu, cá fara nici unu folosu. Se asemanamu diferitele farmacologii (invetiaturele despre medicamente) se cugetamu la multimea midilóceloru odata faimóse, astadi obsolete. — Prin medicina se póte ajunge numai o suprimere ori prefacere a morbului, si ambele suntu daunaciose; caci morbulu suprimatu vine odata érase la ivéla si atunci de multe ori nu e asia simplu, cum a fostu mai nainte si organismulu mai pucinu potinte. Si cu multu mai periculósa este prefacerea, schimbarea morbului, caci o prefacere produsa prin lucruri nefiresci, trebue se ofendieze inca si mai tare organismulu. — Ce se dicemu noi despre miele de preparate, ce ni le lauda art'a chemica cá medicamente? Cá atari nu suntu ele create dela provedintia, daca nu vremu se privimu apotecile de provedinti'a nostra si de acésta féréscane ceriulu. Aceste lucruri suntu cá produse artificióse indoitu daunose pentru organismu si apriatu inimice, ele suntu, ce schimba atatea perfecte nisuintie de senare in neperfecte si in fine supunu organismulu unei cu anii duratorie cachecsie — boliciuni si ilu ruineze cu totulu. — Aru poté scapá multe vieti, multe sanetati, daca medicii aru vré se se rupa din selavi'a venineloru si din fiarele bucatariei chemice;

s'aru pot  conservă bunastare atatoru familiei, daca filerulu agonisitu cu sudore nu aru peregrin  in cass'a apotecariloru, statulu aru pot  cruti  milioane, ce mergu in strainatate pentru lucruri, ce nu suntu de lipsa, ba de multe ori stricaciose. — Daru totusi va sosi timpulu, elu va sosi curandu, candu noi vomu ved  in locasiurile bolnaviloru paharulu cu **apa** in loculu turbur sei fior sei miesture, unde bolnavii nostri voru inspiră aeru curatu in loculu duhorei narcoticelor, resineloru putur se si altoru neamabili straini, cari sau viritu in familiile nóstre.

Dr. Putzer.

Puterea asimilarii si a escretiunii.

Puterea apropiarii a asimilatiunii substantieloru straine in proprietatea sa, in corporarulu eu, este problem'a fundamentale, pe care a edificatu natur'a sistem'a sa. — Acest'a boldu si acést'a taria nu e numai in tote corpurile organice cea din ta , ci si in cele elementare.

La inceputu a fostu globulu pamentului nostru aburos, s'a condensatu, sa incalditu, a devenitu stanca tiepana; aci esere a asupra lui aerulu si ap'a lui, poterea loru asimilatoria. Aproprierea este cu potintia numai prin descompunere, desfacere. C  se o asimil ze, descompusera aerulu si ap'a cr st'a pamentului, astfelu se nascu surfati'a smacinata capace de a produce si nutri fiintie organice. Fiindu ca aceste fiintie, animale si plante, au se vietuiasca in o lume, in care elementele au necontenitu se'si esere ze puterea sa de descumpunere si asimilare la t te substantiele; a trebuitu dela inceputu si la insasi fiintiele organice totu acést'a potere se se desvolte că o resistintia aperatoria, că cea dintaiu si fundamentala putere.

Afara de acést'a potere asimilatoria si de poterea reactiunii in contra incercariloru descompunatorie straine, are fiecare fiintia, elementu si organismu trebint'a de a fi espusu actiuneloru poterii de asimilatiune straina.

Acést'a este sentint'i'a fundamentale a adeveratei doctrine despre sanare. Se damu dovedi acestei sentintie: ap'a stagneze si putrediesce, daca se subduce poterii descompunatorie a aerului; aerulu perde contiementulu seu de asigenu si se preface in azotu, daca nu afla apa si plante, cu care se se lupte imprumutu pentru descompunere si asimilare. — Animalele si plantele se bolvescu si moru, daca surfati'a loru aru fi asia acoperita, incatu nici aerulu nici ap'a se nu p ta lucr  descumpanatoriu asupra ei.

Daca unei fiintie organice se detrage nutrementulu, vr  se dica, oca-siunea de asi pot  apropi , asimil  substantia straina, atunci urméze

mortea din lips'a aflucului de sucu; daca acést'a fiintia din contra s'ara subtrage dela actiunea puterei descompunatorie straine, atunci urmeze morbulu din stagnatiunea si putredierea sucuriloru cadece prin puterea asimilatiunei straine.

Acestu argumentu fundamentalu alu hidriatricei (curei cu apa) vreu unei se'lu intorca in contra ei, dicendu, ca in lupta cu descompunatori'a putere a apei, se consuma mai nainte vitalitatea, de catu la regimulu uscatu. Inse acést'a aru st'a numai atunci, candu amu abusá cu ap'a, ce nu se póte intemplá usioru, pentru ca se opune cu totul in contra instinctulu; gur'a si pelea se apara asemené in contra abundatii si indica natural-minte in modu neinsielatoriu, si mai dreptu cá ori ce faimosu hidroiatru numerulu potrivitu alu bailoru si cuantitatea apei de beutu, cum prin lucrarea curei de apa nervii instinctului ruinatu se punu éراس in viatia si activitate.

Se venimu acuma la puterea asimilatiunei si escretiunei a organismulu animalu, si vomu aflá ca esenti'a vitalitatei peste totu nu este scrutata de nici unu omu, cu atata mai putienu despicarea vitalitatei in specii, soiuri si individi. Singuraticele poteri si procese ale vitalitatii suntu scrutate in diferite soiuri de fiintia d. e. in plantele si in animalele pamentului, si doctrina in ordine sistematica a acestoru procese, o numimu. Fisiologi'a planteloru, si animaleloru.

Intre cunoscutele legi ale fisiologiei pana acuma, este legea asimilatiunei si a escretiunei un'a din cele mai insemnate si in relatiune la medicina fara tota indoial'a cea mai inalta. O necesaria consecintia a acestei legi este stramutarea materiei in corpulu animalu, care stramatate se intinde in cele mai din laintrulu si mai tiepene parti, in ósa, vré se dica: tote partiele a le corpului animalu primescu in sine in tóte dilele materia straina, si o stramata in proprietatea sa, adeca si o face si o aésmena, de aci cuventulu asimilatiune; tocmai asia desfacu aceste corpuri din propri'a sa substantia in tóte dilele cevasi, si renoiescu in modulu acést'a cu incetulu intregulu seu contienementu de materia.

A aduce multe argumente cá dovada despre esistinti'a acestei legi, nu e de lipsa, caci ori cine trebuie se recunósca, ca fara nutrementu nu póte remané in viatia nici unu organismu. Si daca din nutrementulu animaleloru nu aru trece nimicu in fiinti'a loru, atunci totu acést'a nutrementu s'ar scóte afara neutilisatu si elu aru fi de prisosu; si astfelu s'ara poté crutiá animalele de multe patimi, ce se nascu din lips'a nutrementului si din lupt'a dupa nutrementu. Acést'a inse nu e cu potintia, pentru ca in natura nu se afla lege absurda. — Daca dara din nutrementu trece multu in fiinti'a corpului animalu, atunce trebuie din alt'a parte se se desparta éراس multu dela acést'a fiintia, caci altfelu corpulu s'aru ingreóná totu mai tare pana la morte si greutatea lui aru cresce cu atata, cu catu

elu si a asimilatu mai multu nutrementu. — Eseretiunea consta dara atatu din neutilisáta, nefolositoriele materii de nutrementu, catu si a caduceloru parti din materi'a organismului propria. Cá se pricepemu aceste mai aproape, avemu se aducemu si unele argumente si adeca: 1-a la cercarile anatomice bate tare in ochi schimbarile corporiloru mai tinere si mai be-trane, adeca inmultirea pamentului si a materiei fibróse la cei tineri si scaderea cleiului si a umedielliloru la cei betrani. Aceste schimbari nu se nascu esceptionalminte din morbi, ci normalminte si totu de un'a din betranetia. 2. Ósale animaleloru se facu rosii, daca ele se nutrescu cu roiba. 3. Radacinele dintielorn laptelui disparu. 4. Ósale scadu in estin-dere si greutate la cei betrani. 5. Cartilaginele se osescu. 6. Chemi'a do-vedesce, ca secrementele de tote dilele de forma mai vertosa, escremen-tele matieloru, singure nu corespundu chemicee midiloceroru de nutritiune aduse in corpu, ci partile constitutive ale loru se intregescu corespundie-toriu midiloceloru de nutritiune numai prin alte secremente, prin udu, esa-latiunea pelei s. a.

Dovad'a, in care modu se schimba partile vertóse in corpulu animalu in fluidu, nu e mai grea, cá dechiararea, cum se facu din parti fluide parti vertose; caci ele se facu din sange mediatu si nemediatu.

Stramutarea materiei atatu in fiintie organice, catu si in elemente este unu adeveru evidentu, care nu sa negatu de nimené. Acést'a stramu-tare este la fiintiele organice numai atunci cu potintia, daca partiele ver-tose se voru preface in fluide, si de alt'a parte prin schimbarea fluidului in materia vertósa; acést'a necontenita stramutare urmanda dupa olalta se póte efeptui numai singuru prin osigenu si hidrogenu, caci osigenulu casiuna intarirea, invertosirea fluidului (poterea atractiva) hidrogenulu din contra moierea materiei vertóse (poterea repulsiva) precum s'a doveditu acésta prin multe scrutinii si experimente unisone, intre altele mai nainte prin detectiunea Doctorului Curssel in Petropole, cumca carnea musichiului la polulu de osigenu in caten'a galvanica se intaresce si la polulu hidrogenu se móia. Acést'a a aratatu la multe alte materii desolvitoria potere a po-lului hidrogenu si uscatori'a, intaritóri'a potere a polului osigenu.

5.

Imbracamintea.

Imbracamintea are de scopu a ne scuti de temperatur'a, ce ne incun-giura si de eualitatea aerului, si noi dobandimu prin ea, midiloculu a ne domicilia in diferite clime. Ea ne apera in contra frigului si a caldurei si ne pune in stare a portá mai usioru schimbarile provenitorie in natura, findu ca ea impedece pré marea reversare a caldurei; si pentru acea ace-

stui scopu corespunde mai bine aceea imbracaminte, care este facuta din materia tare si grósa.

Imbracamintea aru fi se se indreptéze pururea dupa clima, anotempu, locu si ocupatiune; mai de parte ea se nu impedece liber'a miscare a corpului, cá nu prin apasarea, ce eserceze ea asupra vasaloru sangelui, se conturbe circulatiunea sangelui libera.

Sentinti'a cunoscuta de toti este, ca imbracamintea prea caldurósa molesiesce corpulu si ilu dispune spre morbi nascendi din recela; si totusi se pecatuesce forte desu in contra acestei regule, din cauza, ca nu scimu aflá midiloculu intre pré multu si pré pucinu si ca portamu si unu modu de viatia nefirescu, care apoi ne face a ne imbracă mai grosu.

Unu amicu alu meu dedatu la imbracaminte mai grósa, imi dice iarn'a, ca i este frigu uitenduse la mine, fiindu ca eu portu imbracaminte mai usiore si érn'a; si eu ii respundu, ca pe mine me iau sudorile, candu cautu la imbracamintea lui mai grea! Jata dara catu de relativu este simtiulu de caldura.

Caldur'a sanetósa provine dela procederea normale a schimbarii materiei (asimilare si escretiune), si astfeliu ea nu ni se aduce din afara prin imbracaminte, ci acést'a servesece numai a impededá o pré mare reversare de caldura. Si fiindu ca caldur'a este unu productu alu propriului nostru corpulu si noi prin intrebuintiarea organeloru noastre, potemu radicá in activitatea sa procesele, ce servescu desvoltarii caldurei, avemu in man'a nóstra, a castigá corpului nostru drépta mesura de asia benefactori'a caldura. Inse in viati'a culturala nu ni se sustienu procesele de desvoltarea caldarei in normala activitate si astfeliu cei mai multi omeni prin sedere multa, respirare in aeru stricatu, petrecere in chilia pré in caldite — cum e cam abicinuitu in cancelarii — si prin alte nefiresci dedari, se facu a simti lips'a de a port'a mai caldurósa imbracaminte, de catu ce cere natura, candu urmamu boldului si semneloru ei.

Noi amu aretatu in numerulu trecut, in tractatulu despre ingrijirea pelei, ca procesulu de desvoltarea si reversarea caldurei, daca nu se va suscitá respective iritá amesuratu naturei, atunci viati'a sangelui in sistem'a pelei trebue se se discorde dela normalulu gradu si se fia mai pucinu lucratoria. Trebue dara si aici la précaldurósa imbracaminte, prin care cautamu a eschide orice atingere de aeru cu pelea nostra, se se discorde naturalmente activitatea pelei, fiindu ca prin midiloculu de impededare alu imbracamintei mai calduróse, nu se irita sangele prin iritamentu de frigu, revarsarea gaseloru din corpulu provenitorie este impededata mai multu ori mai pucinu, si apoi si atatu de necesari'a intrare a aerului la pelea esterna, care in cualitatea sa cá curetitoriu de sange lucra asia salutaru asupra corpului, nu pote ajunge aicea in unu modu dreptu.

Mai cu séma avemu se evitam a portá pe pelea góla molesitoria de pele imbracaminte de lana. Tocmai asia suntu a se evita si blanele, imbracamintele de auciucu si alte materii, care impedece evaporarea corpului.

Daca noi recomandam peste totu mai multu imbracaminte subtiere si usiora, nu potemu a nu ne intórce si catre cei molesiti si a le recomandá tóta precautiunea, daca prin motiunea nostra s'aru induplecá a depune imbracamintea netrebnică, cá acést'a se o face in modu nesimtilu, cá nu in locu de folosu se traga de acolo dauna. Inse acést'a nu se va intemplá usioru, daca cu intarirea prin imbracaminte mai usiora va merge mana in mana si ingrijirea de pele prin spelatu, scalda etc.

Inse si imbracamintea pré usiora pote fi daunaciosa pentru corpu, si a avé de urmari conturba'ta sanetate, daca nu va fi potrivita relatiunilor corporali. Un'a imbracaminte pré usiora nu scutesce corpu destulu in contra umediei si frigului; propri'a caldura se subtrage pré tare dela corpu si astfeliu prin conturba'ta evaporatiune a pelei se pune temeiu la multifarie bóle.

Mai daunaciosu cá cele pré usiore imbracaminte lucra imbracamintea pré strimta, fiindu ea corpu omenescu se póte dedá mai usioru la frigu, decatu la apasarea din afara, care cu atata lucra mai stricaciosu, cu catu apasarea tiene mai indelungatu. O apasare mai tienatoria, cum ea pote lucra prin nepotrivite imbracaminte asupra corpului, conturba liber'a circuliune a sangelui si asia poté lucrá impedece asupra functiunilor diferitelor organe. Cá deosebitu daunaciosu amintimu noi aicea corzetele constringatorie de peptu, fiindu ea ele angusta cu forti'a peptulu si impedece resuffarea si circuliunea sangelui, ea impedece mai de parte si formarea sangelui si mistuirea bucatelor. Cate domnisiore au cadiutu si cadu ametite in locuri publice, numai din apasarea corsetelor!

Acoperirea capului se fia inca catu se póte de usiora, fiindu ea natur'a a ingrijitu de capu prin crescerea parului si astfeliu la scutitu in contra iniuriei esterne. Pré caldurósa acoperire a capului d. e. prin caciule de pele, casiuna o'mai mare adueere de sange in capu, maresce pré tare evaporatiunea capului si in urmarea acést'a se pune temeiu la grele bóle de capu.

Grumadiulu este acel'a, prin acarui molesire in urmarea unei pré mari inveliri si au contrasu si isi contragu multi omeni bóle de recéla. Se dedam dara de mici copiii a acoperi grumadiulu numai usioru, candu e mai caldu nici de catu, caci espusu fiindu la aeru, elu se intaresce si astfeliu se voru evitá mai securu multe boale de grumadiu.

Si la imbracaminte face multu dedarea. Cine se deda de micu cu o imbracaminte mai usiora, cu atingerea de aeru, acel'a nu va simti recel'a in acelu gradu, in care o simte celu dedatu la caldura mai mare. Tieranii nostri ambla cu grumadiulu голу si cu peptulu desfacutu, grijescu inse

bine de picioare, — si ei raru suntu supusi cataraloru si reumatismului. Mod'a, ce erá mai anii trecuti, si care si acuma se pastreze de multi, a invali unu sialu grosu pe langa grumadiu, a casiunatu si casiuna multe catare, angine, tuse si alte bóle de peptu si de grumadiu, pentru aceea se o incungiuramu. — Infasiarea copiiloru nou nascuti cu manele inlaintru, este o tirania si unde se mai afla, aru trebui mosi'a se raspunda pentru densa. Si incaltiemintele pré strimte suntu de lapadatu, caci impedeza circularea sangelui la piciorulu estremu si asia mai indepartatu dela anima si casiuna peiore reci, ce nici de catu nu potu fi sanetóse.

Din tote aceste vedemu, ca imbracamintea este unulu din cele mai ponderóse midiloce pentru economi'a caldurei in corpulu nostru si ea este in privinti'a scopului sanitaru cu multu mai insemnata, cá in privintia estetica, ori morala. Cum noi acoperimu o parte a corpului nostru, schimbamu efluinti'a caldurei in tote directiunile sale. Mai intaiu se tiermuresce reversarea ei. Imbracamintea absorbe caldur'a si o da numai in surfati'a sa prin reversare. Strabaterea caldurei depinde totu odata si dela capacitatea materiei de a conduce caldur'a. Caldur'a merge necontentu prin imbracaminte, inse mai repede ori mai incetu si incaldiesce patura aerului de langa imbracaminte in oresicare gradu, candu apoi se intempla schimbarea de aeru si trebe se se intimple.

Daca perderea caldurei in afara cresce, atunci noi pe langa asemena remanére a formatiunei caldurei in laintruulu nostru, trebe se lasamu mai incetu a esi caldur'a din patur'a de aeru, ce incungiura corpulu. Si daca lucrulu acest'a ilu lasamu organismului se'lu inplínésca, atunci dicemu ca suntemu intariti, éra daca acést'a se face prin imbracaminte, atunci suntemu molesiti. — Mai bine este a lasá acést'a lucrare si corpului nostru si imbracamintei.

Pentru reversand'a caldura nu este esentia la diferentia in alegerea materiei pentru imbracaminte. Din contra este cunoscutu si prin experimente facute de Dr. Krieger adeveritu, ca materiile intunecóse priméscu mai multa caldura lucitoria adeca caldura dela sóre, si pentru aceea imbracamintea négra este mai caldurosa, éra cea alba mai recórosa. Duplicarea unei asemeni materii nu face mare diferentia pentru conducerea caldurei. Imbracamintea tiene mai caldu, daca e larga si nu apasa corpulu. Cele mai aeróse materii suntu cele de lana, cele mai nestrabatute de aeru cele de pandia de inu si canepa. Materiile nestrabatute de aeru nu suntu potrivite pentru imbracaminte, pentru ca impédeza omnilateral'a schimbare a aerului. Tote imbracamintele suntu mai multu ori mai pucinu higroscopice, adeca ele condenséze in tieseur'a sa apa din atmosfera. Flanelulu este de doue ori asia de higroscopicu cá pandi'a. Cu catu se imbuldiesce aerulu din o materia prin ap'a din atmosfera, cu atata mai bine conduce ea caldur'a, si cu atata mai usioru ne recimu noi. Aci este si caus'a pen-

tru ce noi in materii de inu ori de matasa, déca aceste se uda, mai usi-
oru ne recimu, decatu in materii de lana. Si vice versa, noi potemu tiené
corpulu nostru mai recorosu prin pandia si matasa, daca vremu se dari
vamu caldur'a.

IV.

Impartisiri din Istoria.

Istori'a are se servésca in scol'a popularia mai aprópe spre acela
scopu, ca copiii se invétia a ceti cele straine cu o drépta intielegere;
prin acést'a devenimu la scopulu principalu: a lucr'a asupra spire-
tului si a animei, Se voru dá naratiuni din viati'a barbatiloru mari
si se voru desvoltá singuratecele evenimente mai insemnate mai pre
largu. Modulu naratiunei se fia chiaru si determinatu, inse nu tocmái asia
de usioru, cá cuprinderea celoru enarate se se intemple fora nici o pre-
cugetare.

Precum o estindere pre mare nu e de a se face in acést'a materiá,
asia si din contra numai o scurta reprivire a celoru intemplete nu e de
ajunsu. A invatiá de rostu, adeca a memorisá multe nume, ani, locuri
precum am esperiatu la unii invetiatori, inea nu corespunde ascopului.
Form'a, in care are se se propuna eleviloru in scol'a popularia Istoria
este dupa cei mai renomiti pedagogi, cea biografica. In ordinea naratiu-
neloru se nu remana fora privire urmarea dupa olalta a evenimenteloru
lumesci. Si fiindu, ca in scolele nostre premergu istoriele biblice ale testa-
mentului vechiu, se iau punctele de legatura pentru istori'a profana din
ele, si ne acomodamu si in priviinti'a expresiuneloru totu pe longa Istori'a
biblica, continuandu inse devenimu totu mai bine la alte noue expresiuni.
Ordinea, in care au se urméze Istoriele, aru fi cam acést'a: Egiptieni
(Psamenitos) — Asirii (Semiramis) — Medii — Astiages —, Persii —
Chiru —, Lidii — Cresu, — Grecii — Licurgu, Solon, Xerxes. Leonidas,
Themistocles, Socrates, Alecsandru, — Romanii — Romulu, Remu, Brutu,
Cocle, Scevola, Cincinatu, Cesaru, Traianu — Astfelu au se urméze
piesele din Istori'a veche, si in corespundietória ordine apoi barbatii
insemnati din celelalte periode.

Procedur'a la tractarea Istoriei aru fi simpla astfelu. A. Cetire curata
esecutata de singuraticii elevi pana acolo, pana unde o sectiune mica
infatiosieze in naratiune o singura intemplare. B. Esplicarea acestei sectiuni.
Si astfelu din sectiune in sectiune pane ce se izpraveste tota naratiunea.
C. Scolarii citescu acuma naratiunea in tacére pana ce invetiatoriulu se
ocupa cu alt'a clasa. D. Esamenu prin intrebari si respunsuri, si incepee-
rea naratiuneloru la singuraticile intemplari. Daru aci nu se cére, cá sco-
larii se memoréze astfelu intrég'a naratiune, cá la esamenu se o recitéze

din cuventu in cuventu. Nu e de lipsa precum am disú nici memorisarea persóneloru si locurilor tuturoru, cu atata mai pucinu a aniloru, precum am avutu ocusiuni a vedé in unele scoli. Daru esaminatorulu are dreptu a cere dela elevi A. cá ei se scie ceti ori ce naratiune li s'aru dá, exactu si chiaru fara a se mai pregati. B. Cá, dandule esaminatorulu o naratiune de a o ceti in tacere, elevii dupa o cetire se póta dá respunsu dreptu la intrebarea "despre cuprinsulu acelei naratiuni. C. Cá ei in totu cuprinsulu naratiunei se scie dá desluciri la intrebare despre cele mai insemnate persóne si fapte precum vomu insemná mai la vale.

Astfelu tractandu Istori'a si cei mai aprigi contrari, cari ceru cá elevii in scolele popularié se scie numai dreptu a cugetá si a vorbi, cu desteritate a scrie si ceti respicatu si intieptu, nu voru poté nimicu opune in contra Istoriei, caci tocmái in acestu modu se promovézé scopulu insemnatu esentialminte.

Pe longa aratatulu materialu istoricu se mai cere inca si Istoria patriei, si la noi Romanu cu privire la romani, adeca cá orice s'aru enará in Istori'a patriei, unde ne aru atinge si pe noi, in catu aceste aru fi de o insemnatate mai mare, se nu trecemu usioru peste ele. Aci suntu de a se enará pe longa faptele aceluor barbati, cari sau luptatu pentru libertatea si independinti'a Patriei si virtutea aceluora, cari au contribuitu la civilisatiunea si la imultierea buneii stari a popóroloru si specialminte a patriei nostre. Si daca Istori'a universalá nu are se fia numai o simpla enaratiune de actiuni de statu, de resbeli sangeróse si de lupte crancene, de omorirea ori mortea naturale a cutarui si cutarui principe, ci o icóna, in care se se oglindéze intrég'a desvoltand'a omenime si in sensu mai specialu unele popóra in stadiulu inaltierii, in florirei, maturitateri si decadintei lor, atunci si in Istori'a patriei se voru insemná acele momente, cari au contribuitu mai cu séma la escarea ei, la radicarea ei, la in florirea ei; evenimentele de asuprirea ei si barbatii, prin acaroru intieptiune, a scapatu de invasiuni, de cotropiri straine de perire! — Enararea astorufeliu de evenimente — mai vertosu la noi, unde vetiuimu atatu de amestecatu la olalta si unde dorere, pote si cea mai neprecugetata si nevinovata espresiune, se se esplice alienu, se fia simpla fora comentariu, cá nu cumva se se nasca ura intru animile inca plapande ale eleviloru de diferite nationalitati. Pentru Istori'a patriei se cere totu atata timpu, catu si pentru Istori'a universalá. Procedur'a e asimené cá la aceea.

Acuma vine intrebarea: Cari enaratiuni au de a se propune mai nainte, cele universalé, ori cele ale patriei?

Pedagogii cei mai eminenti dicu, ca mai nainte au se se pertracteze naratiunile din Istori'a universalé din urmatoriele cause: 1. pentru ca niméne nu a contradisu, cum ca naratiunile din Istori'a biblica nu aru fi

potrivite pentru tiner'a atate a prunciloru, si fiindu ca eceste astfeliu premergu Istoriei universalii, se afla punctu de inodata pentru insemnat'a ordine a naratiuzeloru in Istori'a biblica. 2. Istori'a patriei se ivesce mai tardiu, cu privire la romani legata de Istori'a Romaniloru, ea dara afla acolo terenulu seu si punctulu de inodatu. 3. Istori'a singurateceloru popóra se formeze numai prin atingerea cu alte popóra, presupune dara cunoseiintia cu cele mai insemnate popóra. Ba noi nici nu potemu avé Istoria propria fara Istori'a romaniloru. Apoi si intocmirea tierei si puse ciunea locuriloru au fostu atunci diferite de cum se afla astadi.

1.

Egiptii — Psammenitosu.

Seimu din Istori'a biblica — pre supunem ca acést'a a precesu — ca fiii lui Jacóbu au trecutú in pamentulu Egiptului, candu fratele lorú Josifu a fostu acolo unu barbatu puternicu si in vadia mare.

Egiptulu este o tiera din cele mai remarcabili ale pamentului; jace in Afric'a, se merginesce la nordu cu marea mediteranea, catre reseritu cu marea rosia, si Asi'a, cu care e legatu prin istmulu Suetiu. Celu mai producatoriu tienutu alu Egiptului este o vale destulu de larga, ce de curge dela amedi spre nordu. Prin acést'a vale curge Nilulu, unu fluviu puternicu. Elu ese din tiermii sei in totu anulu si esundéze, séu mai bine inundéze pamentulu, fara cá prin acést'a se devina locuitorii in pericolu, ba din'contra ei privescu in acést'a inundare, celu mai mare beneficiu, caci prin ea devine pamentulu forte raditoriu. Aicea prospereze cerealiiale in cea mai mare abundatia si acuma se produce multu bumbacu. Egiptulu este bogatu si de animale domestice si de salbatice: precum de vite, cai, camile, daru si de lei, tigri, crocodili, ipopotani séu cai de Nilu 1).

Anticii egipteni au traitu nainte cu vreocateva mii de ani, ei au fostu unu poporu forte insemnatu si pe candu genulu lorú a peritu de pefati'a pamentului, noi admiramu si acuma maninele opuri ale lorú, ce le au redicatu ei óre candu. Intre aceste opuri apertienu Piramidele din cari se afla si astadi acolo 40 la numeru. O piramida ori unu popicu, este unu edificiu cu patru laturi radicatu in susu, si cu catu se redica, ca atatu i se angusta laturile.

Cea mai mare piramida este edificata din piştra de varu, se fia fostu in timpulu anticu de 800 péciore nalta si grósa la tóta laturea éraii de 800 piciore. Acuma este giosu afundu nesipita, inse totusi de 600 urme nalta. Acést'a piramida se o fia edificatu regele Cheops, la care au lucratu un'a suta de mii de omeni in 20 ani. Se enareze ca acést'a piramida a fostu destinata pentru ingropatórea lui Cheops.

Si in timpurile nostre se afla cadavre de ale egiptianiloru, de si ei

au muritu nainte cu multe mii de ani. Astfelu de cadavre se numescu Mumii, si fati'a loru este neputreda si colórea pelei brunia galbina. Anticii egipteni au imbalsamatu mortii loru si astfelu ia feritu de putrejuné.

Forté remarcabile monumente suntu si Obelisci, adeca stalpi de stanca, ce decurgu catre verfu costisiu, pana la 140 urme inalti, si taiati numai din unu stanu de peatra tare, granitu. In acesti obelisci suntu sapate inscriptiuni, mai mare parte in hieroglifi, adeca in sant'a scriptura. Cei mai vechi hieroglifi nu constau din litere, ci din siruri de icóne, adeca omeni, animale s. a. acést'a scrisóre nu se pote ceti de plinu nici astadi. Minunatu spicialminte este labirintulu, unu edificiu cu atatea incolacite coridóre si chilia, in catu usioru retacesti in ele. Unu Istoriografu alu anticului timpu, Herodotu, care a traitu 448 ani nainte de Cristosu, ne descrie labirintulu egipténu in modulu urmatoriu. „Elu are 12 curti acoperite, a caróru porti stau fatia de fatia una la alta, si siese esu catra nordu, siese catre Amédi, si totu este incungiuratu cu unu muru, chialiale suntu de doue feliuri, unele subpamentu, altele dé supra lui, 3000 la numeru, 1500 de fiacare felu. Cele de desupra le am vediutu insumi, éra cele de de suptu le cunoscú numai din audiu, caci egipténii nu vrura nici de cum amu arató cele de de suptu, pentru ca in ele suntu mormintele regiloru si a ale santiloru crocodili. Totu este unu opu, ce intre ce poterea omenésca; caci feliuritele esiri prin sirulu chilialorú si alu coridoriloru sierpuitori, prin curti ne infotiosiedia o mie de minuni. Din o curte devenimu in chilia si din chilii in hale si din hale erasi in sirulu chilielorú. Si acoperisulu de la tóte aceste este de peatra precum si paretti forte bine incelestati la olalta. Si in unghiu, unde labirintulu se finesce, sta o piramida de 40 orgii, in care suntu separte mari icóne de animale si in ea este facutu unu drumu sub pemantu.

Cea mai mare cetate a egipténilorú antici a fostu Teben. Ea avé 16 óre in periferia si un'a suta porti. Aci se aflá o templa, carea singura avé unu patrariu de óra in periferia. Muri ei erau 100 picioare inalti si 24 picioare grosi si in vestibululu çelu mare erau redicate 130 colonne puternice. Aci se aflau si colóse, adeca figuri de peatra de o marime manina. In laintrulu templi era infrunsetiatu cu petri pretiose, cu utensilia de argintu, auru si osu de elefantu si cu zugrafiture de colóre lucitoria. Inse tote aceste pompe maiestaticé suntu astadi ruinate si respete. Preotii egipténilorú erau esperti in scientie si arte, inse pe unulu si adeveratulu Dumnedieu nu au cunoscutu ei si au invetiatu o religiune paganésca 2).

Celu de pre urma rege alu anticilorú egipténi a fostu Psammenitos 3), in contra lui sa redicatu cu mare oste Cambises, regele Persiei. Si lup-tenduse egipténii cu persianii au invinsu persianii si au prinsu pe regele lorú. Acuma intrá Cambises cu persianii sei in capital'a egiptului Mem-fis si demandá, cá Psammenitos si cei ce erau cu elu prinsu egipténi

fruntasi se mergea in suburbiu si se se asedia pe langa drumu. Si candu siedeau acestia acolo, la demandaciunea lui Cambises se manau feciorele cele mai distinse pe langa ei, intre care erá si fica lui Psammenitos. Aceste distinse feciore erau inbracate in vestminte de sclavi si portau urciore cu apa cá si selavele. Vedindu prisionerii egipténi ticalosia copiiloru sei, au strigatu si plansu cu amar, numai Psammenitos tacea si cauta catre pamentu increminitu. Dupa aceea trecura feciorii egipténiloru, fiulu regelui si multi alti. Ei aveau unu stréngu pe langa grumadiu si capastru in gura si la demandaciune lui Cambises mergeau afara la mórte. Vedindu egipténei fiii sei si fiulu regelui in atata ticalosia dusi la locul perdierii, au eruptu in vaete si plansu. Daru sa intemplat, ca pre candu se duceau tinerii la locul perdierii, veni si unu betranu, unulu din meséniú lui Psammenitos; care a perdutu tota avutiá sa, numai avé nimicu, erá unu cersitoriu, si se rogá de ostasi sei dé cate ceva. Acest'a omu betranu trecu si pe langa egipténiú din suburbiu si pe langa Psammenitos. — Daru candu ilu vediu Psammenitos strigá tare, chiamá pe amiculu seu pe nume, si se lovea peste capu. Intrebandu Cambises pe Psammenitos: pentru ce nu a plansu elu candu a vedintá fetele sale in ticalosia si pe fiulu seu ducendulu la perdiare?

Psammenitos a respunsu dicendu: o Cambise! Propri'a mea nenoroire este cu multu mai mare de catu se plangu. Inse ticalosi'a amicului este demna de lacrimé; caci elu a devenitu cersitoriu la pragulu betranétieloru. Audindu Cambises aceste cuvinte, i sá moiatu anim'a, mai vertosu caci toti persianii incepura a plange, si demandá, cá se i se aduca Psammenitos inainte, si se nu i se pierdia fiulu seu. Daru soli'a de gratia ajunsé pré tardiu si regesculu teneru erá justificatu. Psammenitosu fu adusu naintea lui Cambises, si acest'a ilu primi amicabilminte si pe atunci nu i se intempla nimicu mai de parte.

Invetiatoriulu:

1. In care tíera a fostu adusu Josifu fiulu lui Jacobu, candu a fostu elu vindutu de fratii sei? In care parte a lunei se afla Egiptulu? Cu ce se marginesce elu catre nordu? Cu ce catre resaritu? Cum se numesce istmulu, care lega Asi'a de Africa (arata puseciunea tierii pe carta.) Ce folosu mare aduce tierii Nilulu? Ce feliu de planta comerciala se planteze in Egiptu in mare catime? Egiptulu sta astadi sub sultanulu turcescu, care are acolo unu Vice rege numitu Chedivu. Acum'a este locuita acést'a tíera de arabi si de turci, precum si de multe alte popóra.

2. Catu e de candu au traitu egipténiú cei vechi? Ce memorabili monumente se afla si astadi de la ei? Ce este o piramida? Ce este unu colosu? Ce marime a avutu piramid'a cea mai puternica? Candu vedeti voi unu pomu, care e de 60 pana 70 picioare naltu, atunci vi se pare ca e unulu din cei mai inalti, Unu turnu de 200 urme este naltu. Turnulu

de la beserie'a catedrale din Strassburg este unu turnu din cele mai inalte, si elu e de 437 urme. Cea mai nalta piramida a fostu mai gata inca odata asia de nalta. Acést'a este o naltime manina — (o mai de parte intui-tiune de marime). — Scopulu acestoru manine edificia nu este inca bine cunoscutu. Pentru ce se dice, ca a fostu destinata piramid'a cea mai mare? Ce se numesce mumia? Ce faceau anticii egipteni cu mortii lor? Ce este unu obeliscu? Toemai pentru ca ei suntu cioplici numai din una stanca de piatra, suntu asia de memorabili. Se cugetamu numai, ce putere se cere, cá se se rupa, scota si duce mai departe unu astfelu de maninu trunchiu de piatra! Si totusi unii obelisci sau straportatu in Europa; asia unii la Rom'a si in timpulu mai nou, unulu frumosu la Parisu, unde este inaltiatu.

Ce intielegemu prin labirintu? Ce incaperi a avutu labirintulu egipticu?

Cum sa chiamatu cea mai mare cetate a egipténiloru anticii? Cum se infatiosiedia astadi Teben? In ce au fostu versati preotii egipténiloru? Ce religiune au invetiatu ei? Ce se numesce hieroglifu?

3) Cum sa chiamatu celu de pe urma rege alu anticului Egiptu? Prin cine a fostu densulu batutu? Cum sa portatu invingatorulu cu cei invinsi? Cambises a fostu fiulu lui Chiru, despre care vomu vorbi la altu locu. Cambises a fostu unu tiranu cruđu, care a executatu cele mai crancene ferocitati: Pentru ce nu sa voieratu Psammenitos despre tecalosi'a sa si a copiiloru sei? Dá, copiii! suntu astfelu de mari patimi si nefericiri, incatu omulu amurtiesce si lacremile lui se usuca.

La ce felu de intemplare sa traditu Psammenitos din incremenit'a si tacut'a sa durere? Ce a disu elu lui Cambises? De aci poteti vedé, ca si celu mai cruđu tiranu are anima pentru momente si este capace a simti omenesce. Cambises a pusu pe Psammenitos Gubernatoru in Egiptu, daru fiindu ca acest'a sa revoltatu asupra lui, a fostu totusi justificatu.

III.

Impartasiri din Istori'a naturale.

5

Albin'a, unu Insectu.

Candu blandulu aeru de prima véra si rasele sórelui incaldiescu pamentulu si se ivessu florile din tote partile, atunci bizee albin'a prin campii si gradini. Aci se pune una pe vioréoa abea inflorita, alta pe flóréa de caisinu si suge cu botulu seu mnere din calicea floriloru; rade polenulu ce sa lipitu de picioarele sale cele din dreptu, si sbóra dupa o flore pe alt'a.

Asia face ea in doue, trei, patru calice ale floriloru, apoi incarcata bine sbóra barbatesce la cosiniti'a sa, se vire in lointru, edifica aci din polenulu adusu celule de ceara — faguri, si vóme erasi afara supt'a mnere. Mii de albini sbóra astfeliu in laintru si in afara canta mnere si céra, facu faguri si depunu mnerea in ele. Si tóte mergu in cea mai buna ordine nu conturba un'a pe alta, ele se incungiura una pe alta, adifica la olalta, curatia locuinti'a, tienu vigilia si esecuta cu credintia, supunere si amóre servitiile sale la regin'a loru, mum'a loru comuna, care domnesce in cinperiulu bine impopulatu alu albiniloru, cuprinsu in cosiniti'a scutitória.

Numai singur'a regina óua si adeca in vreocatev'a septemani multe mii de óua, din cari ese albinele — O catu de minunatu lucru este o astfeliu de cosinitia plina de albini, numita stupu. Daru despre acést'a vomu vorbi mai tardiu, acum'a se privimu mai aproape singuratecele albine.

Cautati éca aicea este un'a morta corpulu ei consta din trei parti: din capu, peptu si trupulu din dereptu.

Fia care din aceste trei parti este prin taieture despartita. Albin'á are siese picioare, la capu inainte nisce cornisioare, numite antene de laturi la peptu doue aripi, catu de fine si delicate suntu aceste aripi! peptulu albinei e suru, corpulu din dereptu brunu.

Daca privimu inse albin'a prin unu microscopu — apoi ea apare urita si aspra. Corpulu este acoperitu cu peri tieposi, la picioare are ghiara si perii, instrumente, cu cari radu si tienu polenulu plantelor.

Albin'a are o arma ascutita si pericolósa. Adeca in capetalu corpului are unu ghimpe, cu care daca impunge, slobóde in rana si unu sucu causticu — ardietoriu — Si astfeliu devine ran'a forte durerósa, si loculu inpunsu se unfla si dabea trece dupa multe paliture cu apa rece, ori cu pamentu révanu. Copiii nestasnici, cari conturba Albinele in cosinitiele sale, au fostu impunsi de albine astfeliu in catu sau bolnavitu.

Pazitiva dara! vedeti ce animalcule utile si sirguitoarie suntu Albinele! Este ca ve placu fagurii de mnere, pe cari ii facu albinele?

Albin'a are sange albu, rece si corpulu ei este despartitu prin taieture; ea e unu insectu.

Animalele, cari au sange albu, rece, si a caroru corpu este despartitu prin taieture, apartienu la clas'a insectelor.

Clas'a insectelor e cea mai numerósa intre tote animalele. Milione de insecte victiuescu pe unu spatiu micu. Aicea se numera tóte soiurile de omide, gongi, locuste, furnici, musce si totu felulu de gavetu. Cele mai

frumóse suntu fluturii cele mai folositorie suntu albinele, vermii de matasa si cocenilele.

Si in ap'a se afla numeróse insecte, cari erasi servescu de nutre-
mentu la alte multe animele.

Invetiatoriulu:

Cari animale apartieuu la clas'a insecteloru?

Numitimi insecte taraitórie! Sburatorie!

Cari insecte suntu deosebi folositorie?

Cari deosebi daunaciose?

Cari incomodatorie?

Cari periculose?

Cari ve placu mai bine.

Cari insecte se afla in casi?

Cari se asémána albinei?

6.

Melculu, unu verme.

Candu primavar'a si véra cade ploia caldutiá, si noi mergemu la campu, ori padure, ori gradina, atunci noi intalnimu melcii, cari se tareia incetu pe langa drumu. Mai cu séma ne bate la achi melculu brunu fara casa, grosu si lungu. Observandu acestu animalu mai aproape, vedemu la capu patru tiepusie — córne. — Cele de desupra suntu mai lungi si gróse, in midiloculu partii de nainte se vedu puncte negre.

Daca atingemu cernitiile melcului catu de linu, séu daca numai ne apropiamu de ele, le contrage melculu numai de catu in laintru. Cornitiile aceste suntu fire de pipaitu. De partea dreapta a corpului de nainte se afla o gaura, prin care resufla melculu. Pe langa marginea corpului decurge de desuptu o tivitura galbina; foalele e albui galbenu; picióre nu se afla. Corpulu intregu este balosu si móle si la atingere se face ghemu. — Elu se tareia incetisioru si lasa urma mucosa dupa sine.

Alti melci au scoici rotundie incolacite in spate, si candu atingemu animalulu, elu se contrage iute in acést'a casulia. Melcii se mananca, ba multi ii tienu de delicatasa.

Melcii oaa; candu melculu de gradina vré se oaa, atunci elu se gaurisce in pamentu, catu ilu érta casa, face o gaur'a rotunda, o lipesce cu balele sale, si apoi depune acolo o gramada de oaa de marimea unei bóbe de mazere, albe. Cum ese pui din ele, de locu se zarescu in spatele lor semnele de scoica si acést'a cresce cu animalele si apoi se intaresce.

Melculu are unu corpu móle, balosu, sange albu, rece, elu e unu verme.

Animalele, cari au corpu mole, balosu, sange albu, rece si suntu fara piciore, apartieuu clasei vermiloru.

Noi amu deosebitu dara siese clase de animale :

1-a clasa: Sugatoriele; ele lapteze pui sei din tîetie si au sange rosiu si caldu.

2-a clasa: Paserile; ele au unu corpu acoperitu cu pene, sange rosiu si caldu.

3-a clasa: Amfibiale; ele au sange rosiu si rece, si potu trai in apa si pe uscatu.

4-a clasa: Pesci; ei a plute ori aricipiôre si sange rosiu si rece si traescu numai in apa.

5-a clasa: Insectele; ele au unu corpu despartitu prin taieture, mai pucinu siese piciore si sange albu si rece.

6-a clasa: Vermii; ei a unu corpu balosu, môle si sange albu rece. Tôte animalele se impartu dara in siese clase.

Invetiatoriulu:

In cate clase se impartu tote animalele?

Cari animale apartienu sugatóreloru?

Cari animale apartienu clasei paseriloru?

Cari clasei amfibialoru?

Cari clasei pesciloru?

Cari clasei insecteloru?

Cari clasei vermiloru?

In care clasa suntu animalele cele mai utili?

Care clasa este cea mai numerósa? Invetiati de rostu impartirea claselorú asia precum vi sa aratatu aci.

Bibliografia.

Istori'a Romaniloru. Manualu didacticu pentru scolele populare romane de Joanu Tuducescu invetiatoriu in Lipov'a. — Acesta manualu consta di 2 côle si doue foi tiparite si este impartitu in 38 prelectiuni.

Nu scimu, daca D. Tuducescu cugeta, ca cu manualulu acest'a, ce atinge numai verfurile eveneminteloru din Istori'a Romaniloru si inca si aceste inbracate in vestmintu mai pomposu, se fie facutu destulu pentru scolele populare ale nostre. Daca e asia, apoi nu sia ajunsu scopulu. Pentru ca 1. Istori'a cá Istoria are se se propuna in anulu alu patralea si astfeliu daca copiii nostri in 3 ani voru sei din Istoria numai atata, catu le ofere D. Tuducescu in munualulu seu, apoi ei pucinu se voru folósi. 2. Legea invetiamentului ne prescrie: Istori'a universale si Istori'a patriei éra „Organisatiunea provisoria“ totu aceste cu privire la romani. Trebuie dara inceputu cu Istori'a universalá legandu acést'a de Istori'a biblica, apoi la loculú seu trecandu la Istori'a patriei, unde e loculú a vorbi si despre Romani. 3. Istori'a D. Tuducescu nu e nici universalá, nici a patriei, ei a Natiunei romane per summos apices si nu credemu, ca va lucrá asupra animei elevilorú asia precum aru fi de doritu in patri'a nostra si ne témemu, ca nu va avé viatia.

Pentru ce o numesce D. Tuducescu dedactica inca nu pricepemú, caci manualele de scola trebuie se fia didactice. Asia e si cu impartierea in prelectiuni, uu lectiuni. Laudandu dara zelulu si asiduitatea D. Invetiatoriu Tuducescu, ne pare reu, ca nu potemu dá despre manualulu Dniei sale o opiniune, precum amu fi doritu se damu.